

stanak sve većih socijalnih razlika, kao što se ranije nije isticao odgovoran i težak položaj rukovodećih kadrova u razdoblju revolucije.

Pozivanje na istraživanja iz kojih proizlazi da je u Jugoslaviji potkraj 60-ih godina samo 2% stanovništva (dakle nešto više od 400.000 ljudi) živjelo na nivou standarda srednje klase u visokorazvijenim zemljama, da se 10% približavalo tom standardu, a da je oko 20% jedva opstojalo, predstavlja jednu od malobrojnih usporedbi. I ona je vjerojatno neprecizna, jer je prva grupacija bila sigurno na višem nivou. Ukazivanje na razvoj potrošačkog mentaliteta u nas nije popraćeno konkretnim podacima, a saznanje da takav standard dijelom počiva na staklenim nogama nije dovoljno istaknuto. Uz podatak da je zaduženost zemlje u inozemstvu bila 1978. godine 11 milijardi dolara (str. 586) ne navodi se koji je to dio nacionalnog dohotka. Također se ne navodi da se zapravo ta zaduženost iz godine u godinu sve više povećavala zbog konstantnog rasta vanjskotrgovinskog deficita.

Ograničivši se na prikaz osnovnih vanjskopolitičkih odnosa i najbitnijih promjena na unutrašnjem planu, autor kao da nema hrabrosti da kritički sagleda i ocijeni dosadašnji stupanj našeg razvoja, njegova dostignuća i nedostatke, već se povremeno služi usporedbama koje ne govore mnogo. Npr. navodi da se upotreba umjetnog gnojiva povećala 1974. za stotinu puta u odnosu na 1946. godinu. Moglo bi se isto tako reći da je proizvodnja automobila porasla za pola milijuna puta u odnosu na predratnu, što baš ništa ne znači, jer ih i tako nema dovoljno na tržištu.

Na kraju da zaključimo. Iako smo se u ovom osvrtu uglavnom zadržali na nedostacima te knjige, prvenstveno ekonomskog karaktera, koji su za autora više ilustracija političkih kretanja, a ne njihova baza, ostajemo kod uvodnih konstatacija da je to dobra i korisna knjiga, možda i zbog toga što netko ipak mora prvi da sve sakupi na gomilu, da bi drugi mogli primijetiti što još nedostaje.

Zlatko Čepo

*FITZROY MACLEAN, Tito, Zagreb—Beograd—Titograd 1980,
str. 127.*

Autor je ove biografije — prve koja je objavljena u inozemstvu nakon smrti druga Tita — u ljetu 1943. godine, po naređenju Winstona Churchilla, imenovan za prvog šefa Savezničke vojne misije pri narodnooslobodilačkom pokretu u Jugoslaviji. Još mladi 32-godišnji Škotlanđanin, diplomat i brigadni general po činu, spustio se padobranom na oslobođeni teritorij i ostao u našoj zemlji sve do kraja rata. S obzirom na svoju funkciju i pozitivan stav prema narodnooslobodilačkom pokretu ubrzo je postao prijatelj maršala Tita i naše zemlje o kojoj je napisao nekoliko knjiga. To prijateljstvo nije prekidano sve do Titove smrti. I ovu knjigu o drugu Titu napisao je kao prijatelj, prikazujući ga kao čovjeka, borca i revolucionara jednostavno, spontano i prisno, koristeći se povremeno svojim osobnim poznavanjem. Njegova bogato ilustrirana knjiga nije opterećena naučnom aparaturom i glomaznim citatima, nema čak ni uobičajene bibliografije korištenih radova, ukoliko se pod time ne smatra kratak popis knjiga iz kojih su preneseni likovni prilozii.

U toj sažetoj biografiji autor prati životni put Josipa Broza od rođenja i naučavanja u Sisku, zatim »frenta« po Evropi, sudjelovanja u ratu, zarobljeničtva u Rusiji, do njegova povratka u zemlju, ilegalnog rada kao komunista, prvog hapšenja i roblje do rukovodioca Komunističke partije Jugoslavije. Mnogo veća pažnja posvećena je organizaciji narodnooslobodilačke borbe i borbi za međunarodno priznanje nove Jugoslavije, kojoj je dijelom i sam pridonio svojim objektivnim izvještavanjem o stanju u našoj zemlji. Najljepše stranice njegove knjige posvećene su najznačajnijim borbama u našoj zemlji u vrijeme IV i V neprijateljske ofenzive, poznatijim kao bitke na Neretvi i Sutjesci, u kojima osobno nije sudjelovao.

U poslijeratnom dijelu knjige autor najveću pažnju posvećuje prikazu Titove borbe protiv staljinizma i kasnije sovjetske dominacije u socijalističkom dijelu svijeta. Iz knjige se jasno vidi da je njezin autor čovjek zapadnoevropskog kova koji na sve proce u socijalističkom dijelu svijeta gleda kao na zbivanja iza »željezne zavjese«, kako je to prvi formulirao njegov veliki uzor Winston Churchill. Za njega je veličina Josipa Broza Tita upravo u tome što je uspio Jugoslaviju osamostaliti, istrgnuti iza te »zavjese« i održati samostalnom sve do svoje smrti.

Autor smatra Titov i jugoslavenski otpor Staljinu značajnijim od otpora fašizmu, jer decidirano tvrdi da je 1948. godina afirmirala jugoslavensku revoluciju, ne uviđajući dovoljno da je upravo ta prethodna revolucija, izvojevana uglavnom vlastitim snagama, omogućila poslijeratni otpor. Bit problema nije u tome bi li Jugoslavija pružila otpor Staljinu 1948. da su se u njoj nalazile sovjetske trupe, kako to neki postavljaju. Bit je u tome zašto u Jugoslaviji nisu bile stacionirane sovjetske trupe, a u svim ostalim istočnoevropskim zemljama jesu!

Budući da je njegova knjiga namijenjena prvenstveno zapadnoevropskim čitaocima, koji relativno malo znaju historiju jugoslavenskih naroda, autor se upušta u neka dodatna objašnjenja u kojima, želeći da bude što jezgrovitiji, donosi i poneke jednostrane i netočne sudove. Npr., u poglavlju *Pogled u prošlost* on piše: »Od samog početka njihova povijest bila je burna i zamršena: to je priča o junaštvu i izdajama, o borbi za međusobnu prevlast srpskih, hrvatskih i slovenskih vladara koji su se oslanjali sad na ovu sad na onu vanjsku silu kako bi ostvarili svoje neposredne ciljeve« (str. 22).

To je samo jedna strana naše drevne prošlosti, vjerojatno mnogo manje važna. Važnija je ona druga, da su se naši narodi od doseljenja Slavena do danas borili za opstanak protiv brojnih pokušaja podjarmiljavanja. Da navedemo samo Franke, Bizant, Bugare, Mađare, Veneciju, Habsburgovce i Turke sve do najnovije invazije njemačkih i talijanskih fašista. Borbi protiv posljednjih prisustvovao je dijelom i sam autor.

Također je netočna njegova ocjena da su Hrvati pružali otpor dominaciji velikosrpske buržoazije i dinastiji Karađorđevića zbog »svoje više kulture i civilizacije, svojih veza sa Zapadom i svoje katoličke crkve« (str. 24). Bilo je doduše i takvih tendencija (ustaše), ali one nisu bile dominantne. Važnija je bila opravdana želja za ravnopravnošću i jednakošću koju su podjednako zastupale hrvatska buržoazija i Komunistička partija Jugoslavije.

Jednostrano je i autorovo objašnjenje sovjetsko-njemačkog pakta o nenapadanju nakon kojega je započeo drugi svjetski rat. »Razgovori, koji su počeli u ljeto 1939. između vlada Britanije i Sovjetskog Saveza, bili su osuđeni na propast od samog početka. Rusi su već nekoliko mjeseci tajno pregovarali s Nijemcima. A

23. kolovoza Ribbentrop je stigao u Moskvu da potpiše sovjetsko-njemački Pakt o nenapadanju. Na banketu, koji je zatim uslijedio, Staljin je pio u Hitlerovo zdravlje. Osiguravši pozadinu, Nijemci su 1. rujna umarširali u Poljsku» (str. 40).

U tekstu nema ni riječi o višegodišnjoj politici zapadnih velikih sila, V. Britanije i Francuske, i njihovog popuštanja pred Hitlerovim zahtjevima, kao što su bili pripajanje Rajnske oblasti i Austrije, sporazum u Münchenu, okupacija Čehoslovačke i napad na Poljsku nakon kojega su V. Britanija i Francuska ušle u rat, ali više deklarativno. Sve je to činjeno s namjerom da se Hitler usmjeri na istok protiv SSSR-a.

Jednostran je i autorov prikaz naše poslijeratne borbe za zapadne granice, posebno za grad Trst. Ne navodeći nikakve podatke o nacionalnoj strukturi stanovništva tih područja, autor tu borbu svodi na blokovske relacije, a Tita smatra najpouzdanijim Staljinovim pulenom koji je drastično obračunao s ostacima buržoazije u zemlji i okrenuo leđa svojim dojučerašnjim saveznicima — V. Britaniji i SAD. Kad ga je Staljin 1948. grubo odbacio, Tito se ponovo okrenuo na Zapad. Događaji nisu bili baš tako jednostavni. Jugoslavija se nakon Rezolucije Informbiroa i političkog, ekonomskog, pa i vojnog pritiska zemalja istočnoevropskog »lagera« morala okrenuti prema Zapadu. Pomoć koju je dobila nije bitnije narušila njenu nezavisnost, ali je pridonijela da nekoliko stotina tisuća naših sunarodnjaka ostane izvan granica matice zemlje. Time je još jednom potvrđena istina da za male nema pravde.

Gradeći Titovu biografiju prvenstveno na njegovoj vanjskopoličkoj djelatnosti, uključujući u to i velike napore na razvoju pokreta nesvrstanosti, autor ne mimoilazi ni njegove velike zasluge za razvoj socijalističke Jugoslavije, i na ekonomskom, i na političkom planu. Ističe značenje uvođenja radničkog samoupravljanja i prati proces demokratizacije i decentralizacije našega društva. Pri tom ne izbjegava i neke krizne momente kao što su bili »slučaj« Đilas 1953, Brionski plenum 1966, studentske demonstracije 1968. i pojava nacionalizma 1971. Prikazi tih i nekih drugih zbivanja nisu potpuno u skladu sa stavovima naše historiografije.

U knjizi uz neke neprihvatljive stavove ima i pogrešnih podataka i u tekstu, i u potpisima uz likovne priloge, koji su se mogli pažljivijom redakturom otkloniti ne dirajući bitnije u autorstvo. Npr., zamak na str. 8 nije Cesargrad nego Veliki Tabor, slika na str. 11 nije unutrašnjost Kotarskog suda u Sisku već starog sisačkog grada, mladić u šeširu na str. 19 nije Josip Broz već nepoznat mlinar iz Velikog Trojstva, snimak Hitlera (str. 45) nije načinjen u Zagrebu, već u Mariboru, jedinom mjestu koje je posjetio u okupiranoj Jugoslaviji, Ante Pavelić nije ušao trijumfalno u Zagreb (str. 44), već poluilegalno rano u zoru 15. travnja 1941, dakle pet dana nakon proglašenja tzv. Nezavisne Države Hrvatske. I među podacima koje autor iznosi o ličnom životu Josipa Broza Tita ima netočnosti. Npr., nije točno da je Josip Broz osobno nosio lijes svoje dvogodišnje kćerke Zlatice na groblje u Velikom Trojstvu (str. 27).

I pored navedenih neprihvatljivih stavova i nekih pogrešnih podataka, od kojih smo na neke ukazali, ova knjiga može korisno poslužiti našim čitaocima svojom jezgrovitošću i dijelom slobodnijom interpretacijom nekih nama poznatih zbivanja.

Zlatko Čepo